

D R U Ž I N S K I
M J U N I
J A U G U S T
L

M L A D I N S K O
6 4 .
S E Z O N A

Obuti paceni

2019/20

Gledališče Koper
Teatro Capodistria

Sezona 2019/2020

Uprizoritev 2

- 2 Kazalo
- 3 Zasedba
- 4 Matičev song
- 5 Dubravko Mihanović:
O Obutem mačku
- 7 Mitja Lovše:
*Je to ptič? Je to letalo? Ne, to je obuti maček!
Obuti maček kot superjunak našega časa*
- 9 Tina Malič:
*Od kod se je vzel obuti maček in kje je dobil
škornje*
- 13 Giovanni Straparola: *Konstantin Srečni*

Rok Matek

2

- 14 Italijanska ljudska pravljica:
Gospod Jožef Hruška
- 15 Indijska ljudska pravljica:
Tkalec
- 16 Predstavitev Gledališča Koper
- 20 Mačkov song

Andrej Rozman Roza

OBUTI MAČEK

Družinski mijauzikl

Glasba: Nana Forte in Jure Ivanušič

Režija: Vito Taufer

Igrajo:

Rok Matek – Maček, človekoliki maček v škornjih
Luka Cimprič – Matic, mlad in simpatičen
Anja Drnovšek – Marjetica, mlada in simpatična kraljična
Ivan Rupnik – Kralj, njen sitni in nervozni oče
Maruša Oblak – Kraljica, njena tečna in razvajena mama
Ivan Godnič – Brdavšek, grof in poosebljena hudoba
Jure Ivanušič k. g., Uroš Maček, Vasko Atanasovski k. g.,
Žiga Golob k. g., Marjan Stanič k. g. – Glasbeniki

Na videu:

Luka Cimprič – Matic
Jure Ivanušič – Sodnik
Uroš Maček – Pomočnica
Rok Matek (glas), Barbara Bulatović (animacija) – Lutkamuc

Dramaturgija: Dubravko Mihanović
Asistent režije: Mitja Lovše
Scenografija in kostumografija: Barbara Stupica
Asistent kostumografije: Slavko Trivković
Projekcije: Barbara Stupica, Nejc Saje
Video: Nejc Saje
Video programiranje in mapiranje: Dušan Ojdanič
Korepetitor: Diego Barrios Ross
Lektorica: Mateja Dermelj
Koreografija: Natalija Manojlovič Varga
Oblikovanje svetlobe: David Cvelbar
Oblikovanje zvoka: Silvo Zupančič
Oblikovanje maske: Nathalie Horvat
Vodja predstave: Liam Hlede/Urša Červ

Koprodukcija: Slovensko mladinsko gledališče in
Gledališče Koper

Maruša Oblak, Rok Matek

Ivan Rupnik, Maruša Oblak

Premieri v Slovenskem mladinskem gledališču:
14. 12. 2019 ob 11.00 in 19.00, zgornja dvorana

Premiera v Gledališču Koper: oktober 2020

3

Lučna mojstra: Matjaž Brišar, David Cvelbar
Tonski mojster: Silvo Zupančič
Asistent tonskega mojstra: Marijan Sajovic
Video tehnik: Dušan Ojdanič
Garderoberki: Andreja Kovač, Slavica Janošević
Izdelava kostumov: Katarina Škaper, Krojaštvo Rožman
Maskerka in frizerka: Nathalie Horvat
Rekviziter: Dare Kragelj
Izdelava rekvizitov: Slavko Trivković
Odrski mojster: Boris Prevec
Odrski delavci: Tadej Čaušević, Valerij Jeraj, Tine Mazalović, Mitja Strašek
Ključavničar: Sandi Mikluž
Mizar: Boštjan Kljakič Kim
Izdelava scenografije: delavnice Slovenskega mladinskega gledališča
Econom: Ivan Šikora
Čistilki: Ljubica Letić, Zdenka Žigman

MATIC

**Muc, pojdi in se znajdi sam,
hrane nimam niti zase, kaj še, da jo tebi dam.**

**Pri meni ne moreš na peči sedet
in miši ne moreš lovit it v klet.**

**Pri meni ne moreš se v veži pokakat
in mene ne moreš pred vrati počakat.**

**Pri meni ni drevja in ne ptičjih gnezd,
po strehi ne moreš ne ležat ne lest.**

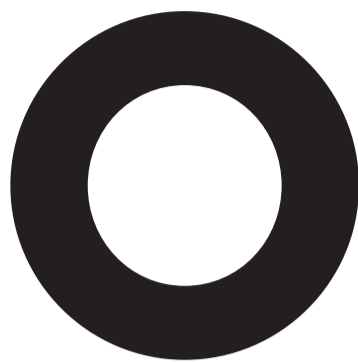
**Pri meni ne moreš ujet niti krta,
ker nimam ne polja ne njive ne vrta.
Pri meni ne moreš se skrit pod odejo,
ker jaz za odejo imam smrekovo vejo.**

**In ko bom nocoj utrujen zaspal,
bom glavo naslonil na strgan rokav.**

**Zato pojdi proč, ker če boš ostal,
boš lačen, premražen in sploh ti bo žal.**

Andrej Rozman Roza: *Obuti maček*, 2. prizor: Maček govori

4

Obutem mačku

1. Mačka

Simbolika mačke je v različnih okoljih in obdobjih različna in, kakor navaja *Slovar simbolov*, »niha med ugodnimi in neugodnimi tendencami«,¹ kar lahko pojasnimo s prijaznim in hkrati potuhnjenim vedenjem te živali. Mačka, ponekod dobrodelnica in zavetnica, ponekod pa služabnica pekla, človeka spravlja v zadrego, zaradi česar nanjo neredko gleda z nezaupanjem. V budističnem svetu ji tako očitajo, da Budova smrt ni ganila edinole nje in kače, v Kambodži jo v pevskih procesijah prenašajo naokrog v kletki in jo polivajo z vodo, da bi njeno mijavkanje pomagalo priklicati dež, v starem Egiptu je premagala Zmaja teme – sovražnika Sonca; pojavlja se tudi pri Keltih, nanjo naletimo v muslimanskem izročilu, v kabali označuje »greh, zlorabo dobrin tega sveta«,² pri severnoameriških Indijancih Pawnee pa je simbol spretnosti, premišljenosti in ostroumnosti – »je opazovalka, je prebrisana, je preudarna in vedno doseže, kar hoče«. Mačka je iz mitov, legend in izročila pričakovano skočila tudi v pisno književnost in se znašla v številnih zgodbah, verjetno ena največkrat povedanih pa je ta, ki jo na odru pripovedujemo in prepevamo tudi mi: *Obuti maček*.

2. Zgodba

Za najstarejšo različico *Obutega mačka* velja tista italijanskega pisatelja Giovannija Francesca Straparole iz zbirke *Prijetne noči* (*Le piacevoli notti*), ki jo sestavljata dve knjigi (prva je bila izdana leta 1550, druga 1553), v katerih najdemo vsega skupaj 75 novel s pravljimi elementi. Pripoveduje si jih skupina prijateljev v trinajstih karnevalskih nočeh na beneškem otoku Murano, kar je vzorec, ki seveda spominja na Boccaccieva *Dekameron*. Motive večjega dela zgodb je Straparola, eden prvih zapisovalcev pravljic, prevzel po ustnem izročilu, ki je precej svobodno vpijalo lokalne, vendar tudi orientalske elemente. Nekatere teh zgodb so postale klasike otroške književnosti, med njimi *Konstantin Srečni* (*Costantino Fortunato*), pozneje znan kot *Obuti maček*. Med letoma 1550 in 1620 so knjigo vsaj triindvajsetkrat ponatisnili in jo prevedli v nemščino, francoščino in španščino, ker pa je baje zagovarjala čarovniške postopke, so jo uvrstili na *Seznam prepovedanih knjig* (*Index librorum prohibitorum*), tako da je katoliki niso smeli prebirati brez dovoljenja. Zgodbo je leta 1634 znova zapisal Giambattista Basile in na njegovo knjigo neapeljskih pravljic sta se sklicevala (1822) tudi brata Grimm, ki sta jo

imela za prvo takšno nacionalno zbirko. V Franciji se je k *Mačku* vrnil Charles Perrault (1628–1703); njegova verzija se je najprej pojavila v obliki ilustriranega rokopisa, leta 1697 pa je bila objavljena v *Zgodbah in pripovedkah iz preteklih časov* (*Histoires ou Contes du temps passé*). Perraultove pravljice, v glavnem nove različice ljudskega izročila, med katerimi so tudi *Rdeča kapica* (*Le Petit Chaperon Rouge*), *Speča lepotica v gozdu/Trnuljčica* (*La Belle au bois dormant*), *Pepelka* (*Cendrillon*), *Palček* (*Le Petit Poucet*), *Sinjebradec* (*Barbe-Bleue*) in *Obuti maček* (*Le Maître Chat ou le Chat botté*), so takoj doživele uspeh, postale priljubljene in še danes veljajo za antologijske.

3. Domišljija

Pred kratkim mi je neki kolega in prijatelj dejal, da je na novem albumu Nicka Cava *Ghosteen* (2019) v pesmi *Bright Horses* naletel na verz, ki se mu zdi zelo programski: *We're all so sick and tired of seeing things as they are*.⁴ To je utrujenost zaradi okrutnosti in nepravčnosti, zaradi izgubljenosti, nezmožnosti, da bi razumeli. Potrebujemo upanje, da stvari niso le takšne, kakršne se zdijo, da obstajajo še druge razsežnosti, druge pojavnosti, drugačna bivanja. In ta potreba ne ponehuje, ko gre človek naprej, morda celo nasprotno, tako da si afirmacija domišljije danes prizadeva za »razširitev področij boja«. Prav to počne tudi naš Maček. Celo če si ga zamislimo z mečem (ampak naš ga ne bo imel), mu ta metaforično služi za to, da »naskoči resničnost«, da razpara tančico med svetom, v katerem živimo, in tem, o čemer sanjamo. Mačkov koncept sloni na ideji, da tisto, kar verjamemo, obstaja, da mejá med resničnim in zamišljenim, izmišljenim ni. Za Mačka je življenje, podobno kot pri Calderónu, sen: sanjati, da je revni mladenič postal princ, pomeni verjeti, da je to uresničljivo, verjeti pa pomeni graditi neko morda novo, morda vzporedno resničnost, ki je v določenem trenutku še zgodba, v drugem pa že postane realnost. In vse to se dogaja v mediju književnosti, jezika. Ta je tisti, ki sen spreminja v resničnost. Z mačkovimi besedami:

*Saj vem, da si mislil, da znam le lagat,
a zdaj je vse res in je tukaj ta grad.*⁵

4. Žakelj

Misel iz Cavovega verza je morda vtkana v Matičev odnos do Mačka. Znani pravljичni motiv – trije bratje dobijo dediščino in se »odpravijo v svet« – je navzoč tudi

¹ J. Cievalier – A. Gheerbrant: *Rječnik simbola*, Zagreb: NZMH, Mladost, 1994. [V slovenščini: *Slovar simbolov*, prev. Zlata Ivanc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1995.]

² Prav tam.

³ Prav tam.

⁴ Vsi smo že do grla siti tega, da stvari vidimo, kakršne so [op. prev.].

⁵ Andrej Rozman Roza, *Obuti maček*.

v *Obutem mačku*. Starejša brata po smrti očeta mlinarja dobila nekaj, kar ima gmotno vrednost in jima nakazuje, naj gresta po očetovi poti: eden bo ostal na posestvu in proizvajal, drugi trgoval s tem, kar bo prvi proizvedel. Tretji, najmlajši brat pa je dobil tisto, kar je ostalo, to pa je – maček v žaklju. Seveda je to, kar je Matic podedoval, pomenljivo (in duhovito), saj mu je »maček v žaklju« dodeljen tako dobesedno kot v prenesenem pomenu. Toda ko mu hočejo na sodišču vzeti še to, ker bi Mačka lahko še pojedli, iz njegovega kožuha pa naredili ogrinjalo, se v Maticu prebudita kljubovanje in odpor. Še vedno ne slutijo, kaj je pravzaprav dobil, in ne ve, da je življenje sen, a v žaklju odnese nekaj, kar ne bo spremenilo le njegovega življenja. V trenutku, ko občutek, da so mu naredili krivico, postane nevzdržen, Matic izsanja Mačka, ki postane človekolik. Ali pa Maček izsanja Matica, ki bo postal princ. Vrstni red je poljuben, saj v sanjah narativ tako ali tako sledi drugačni logiki.

5. Sprememba

V Rozovem in našem *Obutem mačku* se sprememba ne zgodi zgolj na osebni ravni. Kraljestvu te zgodbe in »mijauzikla« vladata Kralj in Kraljica, katerih cilj je obvarovati družbeni red. Vlada nista zlobna, sta pa socialno neobčutljiva, nezainteresirana za tiste, ki se jim v kraljestvu ne godi tako dobro, za take, ki so kakor Matic. (»Pri meni ne moreš se skrit pod odejo, / ker jaz za odejo imam smrekovo vejo. / In ko bom nocoj utrujen zaspal, / bom glavo naslonil na strgan rokav. / Zato pojdi proč, ker če boš ostal, / boš lačen, premražen in sploh ti bo žal,«⁶ bo Mačku rekel oziroma zapel Matic.) Kraljevi par ima hčer, kraljično Marjetico, vendar njeno razmišljanje ni niti najmanj podobno razmišljanju staršev. V svojem mladostniškem uporništvu proti avtoritetam vzneseno kliče celo k družbeni spremembi: »Hočem met moč in tudi besedo, / da z njo odpravim vsakršno bedo.«⁷ Da bi družbeni red ohranili, se mora kraljična poročiti, za ženina pa je predviden Brdavšek, »grof in posebljena hudoba«. Čeprav se zdi kot zadnji človek na svetu, ki bi si ga kdo želel za svojo hčer, v očeh Kraljice in Kralja predstavlja priložnost, da se sistem ohrani, kakršen je, v očeh občinstva pa ta pot vodi v temo, tako da se lahko celo nestrpno vprašamo, kako da oče in mama tega ne vidita. Na srečo Marjetica nima nikakršnega namena pristati na usodo, ki ji je namenjena, in ko sreča Matica, ko vzvalovijo čustva in se prebudijo erotični občutki, se možnost spremembe tudi telesno konkretizira. Seveda kaj takega ne bi bilo mogoče brez Mačka – on je demiurg, kretničar dogajanja, režiser svojevrstne predstave v predstavi, »lovilec sanj«.

6. Predstava

Pri pisanju »družinskega mijauzikla« je Andrej Rozman Roza formalno in žanrsko uporabil številne vzorce, tako da v *Obutem mačku* lahko najdemo elemente pravljice (vpliv fantastičnega na resničnost in njun poznejši soobstoj: »Ker se je izoblikovala na prehodu med resničnim in čarobnim, to in onstranskim, med težavnostjo preživetja in lahkotnostjo sveta želja, pravljica ne izenačuje, temveč na svojstven način pomirja nasprotja.«),⁸ melodrame (sentimentalno prikazani družinsko-ljubezenski odnosi), muzikala (kombinacija dialoga, glasbe in plesa), kabareta (»malo zabavno gledališče« s satiričnim nabojem) ... Z nami je pisatelj, ki vplivov in izkušenj niti ne skriva niti jih ne poudarja, temveč jih organsko vpisuje v nastalo gradivo in se z njimi poigrava. Celotno sredstvo tragedije – zbor – je na neki način z nami, in sicer kot glasbeni bend. Glasba podpira besedilo, mrežno prepleta strukturo, člani benda pa so opazovalci dogajanja, pristaši, nasprotniki, komentatorji, ljudstvo. Rozman je *Mačka* napisal v verzih, ki omogočajo brisanje meja med govorenim in petim (tako kakor med budnostjo in sanjami), saj sta ritem in melodija vedno tu. Tako ob klavirju, saksofonu in flavti, klarinetu, kontrabasu in bobnih ter po potrebi še čem čutimo, da smo v prostranem, večtematskem songu, na trenutke celo na koncertu, ki nam pripoveduje zgodbo

Obutega mačka. Polarizacija, kakršno bi pričakovali od komada, ki je izšel iz pravljice, je tu relativizirana, in to predvsem s pomočjo humorja. Lastnosti posameznih likov nimajo več ostrih robov, ti niso samo zlobni ali dobri, pametni ali neumni; niso dobesedni, ker jim je dano, da tako nase kot na druge gledajo s humorjem. Rozmanov postopek je podoben tistemu v *Baalu*: po znanem načrtu se gradi novo delo, katerega duh elegantno para kompaktnost predhodnika.

MAČEK: *Kaj sme rast in kaj ne sme,
se odločamo ljudje,
glavne živali smo ljudje.*

MATIC: *A tako torej? Kaj pa ta rep?*

MAČEK: *Ojoj! A rep?
Rep je pa hendikep.⁹*

7. Človek

»Največja posebnost jezika sapiensov je sposobnost govorjenja o izmišljotinah,« piše Y. N. Harari v *Sapiensu*. »Razmeroma lahko se strinjamo, da lahko le *Homo Sapiens* govori o stvareh, ki v resnici ne obstajajo, in še pred zajtrkom verjame v šest nemogočih stvari.«¹⁰ Tudi Matic se je prebudil (ali pa je, prav nasprotno, zaspal) in začel verjeti v nemogoče. To mu je povrnilo dostojanstvo in upanje. Zanimivo, in po malem ironično: da bi se spomnil na svojo človeškost, je potreboval mačka. Njegov revolucionarni naboj in maksima »Vse je mogoče, če se le hoče«,¹¹ sta val, katerega razburkanosti se je težko upreti, in to na obeh straneh rampe. Kajti čeprav so nas, tako kakor Matica, učili, da govoreče živali ne obstajajo, nam je v takšnem svetu težko živeti. In ni nas treba dolgo nagovarjati, da bi se odzvali vabilu k izmišljanju.

MAČEK: *Zato mi daj sešit
usnjenih škornjev par
in ti bom pomagal,
da postaneš kralj.¹²*

Prevedla Tina Malič.

6 Prav tam.

7 Prav tam.

8 Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2019.

9 Andrej Rozman Roza, navedeno delo.

10 Yuval Noah Harari: *Sapiens – Kratka povijest čovječanstva*. Zagreb: Fokus komunikacije, 2015. [V slovenski izdaji: *Sapiens: Kratka zgodovina človeštva*, prev. Polona Mertelj. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014.]

11 Andrej Rozman Roza, navedeno delo.

12 Prav tam.

JE TO PTIČ? JE TO LETALO? NE, TO JE OBUTI MAČEK!

Obuti maček kot superjunak našega časa

Zgodba obutega mačka je prisotna v ogromno kulturah in časih, zato je na mestu vprašanje, kako ga vidimo v sedanjem zgodovinskem trenutku. Mogočih branj je, tudi po zaslugi razpršenosti modernega življenja, veliko, kajti v slogu sodobnih kritik kapitalizma lahko njegovo zgodbo označimo za obsodbo višjih slojev, pri katerih je bolj kot vsebina pomembna forma, ali pa za popolno izpolnitev želja v slogu *Harryja Potterja*. A glede na sedanji gromozanski uspeh superjunaških narativov bi se bilo nanj najzanimiveje ozreti kot na (super)junaka našega časa, kot na svojevrsten Marvel pred Marvelom. Seveda nas ob tem zanima tudi, kaj natanko nam trenutno obilje takšnih subjektov na velikih platnih pove o naši družbi.

Da bi lahko naslovni lik videli kot enega izmed priljubljenih odličnikov tipa *Doktor Strange*, nam ni treba poseči daleč v zgodovino, koristi nam že polpretekla različica mačka v škornjih – v *Shreku 2* se pojavi kot mušketir z ogrinjalom in klubokom, in sicer v glasovni interpretaciji Antonia Banderasa, ki se je pred to vlogo med drugim lotil revitalizacije enega prvih kostumiranih pravičnikov, Zorra. Zato kosmatega mečevalca, ki je v *Shreku* predstavljen kot agilni oproda glavnemu grdobcu, lahko označimo kot Zorrovo mačjo različico. Najprej hoče Shreka ugonobiti, tak ukaz mu je bil namreč dan, vendar se mu namesto tega kmalu pridruži, ker mu je ta dokazal svojo častivrednost. Pri tem se seveda ne naslanja povsem na starejše zgodbe – vsi filmi o Shreku so svojevrsten kompendij subverzij klasičnih pravljичnih likov –, je pa pojavitev Shreka sovpadla z zgodnjimi stripovskimi *blockbusterji*, kakršen je Raimijev *Spider-Man*, in posledično je prevzel nekaj njihovih kodov.

Res je, morebiti zveni ta povezava malenkost preveč iz trte izvita, ampak obutega mačka lahko vidimo kot superjunaka tudi zato, ker ustreza drugim lastnostim takih likov. Ti imajo namreč številne presenetljive sposobnosti – in temu naš maček ustreza, ne nazadnje je govoreča žival, česar v resničnem svetu najbrž ne srečamo prav pogosto, v fikciji pa je seveda drugače. Nadalje, v svojem arzenalu imajo množvo moči, pri čemer moramo poudariti, da so te lahko tudi brez nadnaravnega predznaka – Batman, na primer, ni bil za svoje junaštvo deležen nobenega zunajserijskega dopinga, temveč se je zanj izmojstril v duhu in telesu. Če torej govorimo o mačku kot eni takih »person«, naj omenimo, da ima v vseh različicah nenadkriljivo moč prepričevanja. Ne glede na to, koga sreča, vsakogar lahko prepriča o svojem prav. Poleg tega je izjemno premeten, kajti bitje, ki je večje od njega, mu uspe prelisčiti (*sic!*), da se spremeni v hrano, ki jo ima najraje, tj. v miš. Naprej: eno pomembnejših značilnosti superjunaka maček poseduje sicer šele od Perraulta naprej, vendar je za

to, da pripada tovrstnim mogočnejšem, ključna – ima kostum. Kaj pa so škornji drugega, kot je ogrinjalo za Supermana ali oklep za Iron Mana? Skratka, obuti maček bi bil zlahka glavni protagonist stripov, v katerih bi s prebrisanostjo reševal ljudi, ki potrebujejo pomoč, in uničeval raznovrstne zlobce, ki druge spravljajo v težave.

Pomislek bi lahko letel na to, da se je obuti maček pojavil že precej pred prvimi superjunaki, ampak v resnici jih najdemo že v antiki. Veliko mitoloških figur je po zaslugi danosti, ki bi jih lahko razumeli kot nekaj, kar je zunaj običajnih parametrov, in o katerih bi številni striparji ustvarili kak risoroman, sposobnih veličastnih dejanj. Na eni strani bi se tako Herkulova moč lahko kosala s Hulkovo, na drugi bi se Odisejeva premetenost borila s prekanjenostjo rakuna Rocketa. Pravzaprav bi lahko obutega mačka videli kot dediča starogrških in rimskih bajeslovnih bitij, kot njihovo nadgradnjo za drugačen čas. Ne nazadnje so govoreče živali že odtlej nosilke čudežnega – zakaj ne bi smele biti še zdaj? Vseeno pa to ne pomeni, da je lik obutega mačka danes samo še muzejski eksponat, nasprotno! Ker je dovolj prilagodljiv za nastope v drugih dobah, ga še kar naprej uporabljamo in upodabljamo. V bistvu gre za dobrodelnega posameznika, čigar naloga je izboljšati položaj svojega drugega, želi mu pomagati, da bi se povzpел po družbeni lestvici. Prav tak je kakor superjunaki, le da njihov drugi ne ostaja v ednini, ampak preide v množino.

Seveda je ob vsem tem pomembno še vprašanje lastnika obutega mačka oziroma njegovega statusa in tega, kako ga vidimo znotraj kodov stripovskih junakov. Pravzaprav bi moral biti glavni on, žival pa njegov pomočnik, toda le redkokdaj naletimo na različice zgodbe, v katerih je mačkov človeški prijatelj protagonist. V množtvu različnih verzij se nam pogosto zazdi, da je junak naslovni lik sam, njegov lastnik pa svojevrsten oproda. Maček je namreč aktiven, njegov lastnik pa je bolj kot ne nekdo, ki se mu stvari zgodijo, pasiven spremljevalec zapletov in prejemnik dobrobiti njihovih izidov, nikakor pa ne središče dogajanja. Prej kot na pomočnika spominja na nekoga, ki ga je treba rešiti. Tako ga, če se že poslužujemo primerjave s stripi, ne moremo oklicati niti za Robina, saj je podpore potrebni slehernik, eden od prebivalcev mesta Metropolis, v katerem živi Superman, ali Gotham, kjer se bojuje Batman. Vzporednice zdržijo, samo mačkovega lastnika (v številnih različicah sploh nima imena) moramo videti kot točko reševanja, ne kot oporo.

Toda če je obuti maček res Iron Man pred Iron Manom, se lahko vprašamo tudi, kaj nam to pove o našem svetu. Zanima nas odgovor na vprašanje, zakaj so take pripovedi tako priljubljene. Odličen odgovor nam ponudi Andrej Rozman Roza s pesmijo, v kateri muc v našem *Obutem mačku* takole zaprede:

*Kjer ni pravice in ni resnice,
tam svetu vlada pravljica.*

Živimo v obdobju, ko si želimo še več obutih mačkov. Spomnimo se: v zadnjem času se je izkazalo, kako si številne osebnosti z različnih področij javnega življenja, predvsem politike in zabavne industrije, osebnosti, ki naj bi bile vredne našega zaupanja, tega ne le niso zaslužile, temveč so ga celo zlorabile za svoje zlonamerne egoistične cilje. Nadalje, razkorak med najrevnejšimi in najbogatejšimi se povečuje, poleg tega si ti želijo še več, četudi je njihovo hlepenje po dobrinah v sodobnosti povzročilo ogromno težav, vendar to okoliščino zanemarjajo in zanje krivijo sistem, ker jim ni dal še več svobode. Poleg tega smo priča tudi svojevrstni reprizi leta 1939; prav šokantno je, koliko stvari, za katere smo mislili, da so izginile iz splošnega diskurza, se je spet znašlo na piedestalu, zaradi česar je mogoče zlahka pozabiti gorje, ki so ga začele povzročati tistega davnega leta in bolečina katerega je v številnih državah še zmeraj navzoča. Najpomembnejše od vsega pa je naslednje: sedanost v vrednotah, kakršna je sočutje, ne najde ničesar koristnega, vidi jih kot aberacijo v sistemu, postale so vir posmeha, to niso več vrline, ki bi si jih prizadevali doseči, ampak nekaj nezaželenega: zbudajo namreč čustva, ta pa sploh veljajo za največji polom.

Iz teh in podobnih razlogov se potemtakem zatekamo v fiktivne svetove, v katerih poštenje še zmeraj nekaj velja, zlo pa je kaznovano in ne dobi možnosti, da bi vodilo korporacije ali največje demokracije na svetu. Pravljičnice in superjunaki tako opravljajo enako vlogo – prikazujejo nam, kaj vse bi lahko bilo, vendar iz različnih razlogov ne more biti. Takšne zgodbe nam nakazujejo cilj, h kateremu bi morali stremeti – to je pravičnejša družba. A pri tem moramo biti vseeno previdni; ta sladkor za grenkobo realnosti lahko kaj kmalu povzroči diabetes ali še kaj hujšega. Če ostanemo pri superjunakih: veliko ljudi spregleda njihovo večplastnost – in znotraj nje plati, o katerih nočemo govoriti. Oglejmo si le *Viteza teme*, enega bolj intrigantnih *blockbusterjev*. V njem se Batman kar preveč postavi nad zakon; bori se namreč s človekom, za katerega pravila ne veljajo, toda pri tem tudi sam postopoma postaja natanko to, proti čemur se bojuje. Tako se pokaže največja nevarnost takih junakov, in sicer da se njihova moč lahko sprevrže v fašizem.

S podobnim se srečujemo tudi v pravljicah – in čeravno nam v bistvu podajajo vizijo boljšega jutri, kar je hvalevredno, se lahko ta, če jo razumemo narobe, kaj hitro sprevrže v antiutopijo. Naš lik, obuti maček, zato ni samo figura za kratek čas – taka oznaka ga ponižuje –, temveč lahko služi tudi kot svarilo. Vemo, da je resničnost velikokrat neverjetno surova, prav zato si dostikrat zaželimo hitrega upanja, ki nam ga ponujajo znane zgodbe, pri čemer spregledamo mrakobne podrobnosti. Mislimo, da bi nam en obuti maček prinesel boljše obete ... toda pot do pekla je tlakovana z dobrimi nameni.

Maček v škornjih je sicer resda lahko empatičen lik, a dostikrat pozabimo na njegovo temačno plat. V marsikateri različici je čutiti njegovo nasilnost, v norveški na primer različnim bitjem grozi s tem, da jim bo izpraskal oči, če ga ne bodo ubogala. Pravzaprav je celo zelo nevaren: v našem mijauziklu Matica, svojega lastnika, popelje v pripetljaje, ki bi ga lahko stali življenja, vendar pa vzporednice s pisano oblečenimi »policisti v civilu« lahko potegnemo kljub temu dejstvu, saj tudi oni niso več tako nedolžni, kakor so bili nekoč. Ob že omenjenem *Vitezu teme* se še v veliko drugih rekonstrukcijah in dekonstrukcijah superjunakov, kakršni so npr. *Varuhi* Alana Moora in Dava Gibbonsa, pokažejo pasti prevelikega zaupanja takšnim ljudem, kajti prek njihovih zgodb vidimo, kako svoje junaštvo izrabljajo za zdravljenje lastnih frustracij, pri čemer se ne ozirajo na druge. Mačka s čevlji potemtakem s sodobnimi superjunaki družijo tudi tiste srhljivejše značilnosti, na katere venomer pozabljam.

Sigfried Kracauer je v svojem delu *Od Caligarija do Hitlerja* povezal weimarsko eskapistično kinematografijo s kasnejšim vzponom Hitlerja, tj. trdil je, da je prva

vzpostavila družbeno klimo, ki je pripeljala do druge. Nekaj podobnega lahko prenesemo na sedanost, kajti jezik superjunakov je posegel v javni diskurz, vse se je spremenilo v velik strip, določene politične figure bi sodile vanj kot ulite. Maček, izmuzljiv, kot je, bi se v tem svetu odlično znašel. Na eni strani ga res lahko vidimo kot ideal, kot kozmopolitskega *dandyja*, na drugi pa je ta podoba precej nevarna, in če se obrne proti tebi, je bolje, da se umakneš. Tako kot na superjunake tudi nanj še naprej gledamo kot na nekaj skozinsko dobrega, čeravno ima v sebi dosti impulzov, ki lahko vodijo v kaos. Drži, superjunaki nam kažejo na prave smotre, to jim je treba priznati, vendar je treba le malo, da se nam ti sfižijo. Ali kakor v naši različici pravi Kraljica:

*Zdel se je tak svetovljan,
pa je bil le šarlatan.*

Poudarimo – naš lik za svoj cilj, ki je sicer plemenit, tj. dobro drugega, laže in ubija. Cilj torej po njegovem mnenju upravičuje sredstva. Tako razmišljanje je značilno še za številne druge superjunake. Precej je zakamuflirano (*sic!*), podobno kakor pri mačku, vendar si njihov uspeh lahko razložimo kot izraz naše želje po moči: vsi bi si radi privoščili vse, in to brez posledic. Obuti maček je tako ujel duha še ene dobe: tokrat je lik, čigar oprava povzroči, da zamižimo na eno oko pred njegovo ne tako skrito naravo. In ravno to je ena največjih težav naše sodobnosti, zato nas uspeh superjunakov ne sme presenečati, je le simptom dobe, v kateri je videz pomembnejši od tega, kar je za njim.

Ivan Rupnik, Ivan Godnič

Od kod se je

vzel obuti

maček in kje je

dobil škornje

Začnimo z Wikipedijo – virom, za katerega bo vsakdo vedel povedati, da je povsem neresen (pred kratkim sem nekje prebrala, da je med podatki, ki jih navaja, kar 30 odstotkov napačnih), pa vendar se zdi, da v tem primeru (vsaj po nekaj slovnčnih in slogovnih popravkih) podaja čisto uporabno definicijo:

Pravljica je ena izmed domišljjskih pripovednih zvrsti ljudskega slovstva, ki s svojimi zapleti in razpleti pogosto odseva življenje in mišljenje ljudi tako danes kot v davni preteklosti. V pravljicah velikokrat nastopajo škratje, velikani, čarovnice in vile, saj gre za pripoved, ki bralcu ali poslušalcu s pravljimi liki ustvari lastni pravljčni svet. Pravljice se od legend, verskih mitov in ljudskih pripovedk ločijo predvsem po izrazito črno-belem ter časovno oziroma krajevno nedoločenem prikazovanju pravljčnih subjektov. Ohranjajo se v ustni in pisni obliki, in čeprav so danes namenjene predvsem otrokom, so bile do 18. stoletja v zabavo skoraj izključno odraslim poslušalcem.

Pozor: poslušalcem, ne bralcem! Pravljice so namreč izrazito ustna slovstvena zvrst; zaradi ustnega predavanja iz roda v rod so preživele stoletja, preden so jih zapisali zbiralci ljudskega izročila, kakršna sta bila brata Jacob in Wilhelm Grimm – pri nas še veliko bolj znana kakor drugi veliki pravljčar Charles Perrault. Prav takšno ustno podajanje anonimnih pripovedovalcev je gotovo pripomoglo k razvejanosti sorodnih tem in motivov, ki jih srečujemo poprek in vzdolž (pravljčnega) sveta, in po drugi strani k številnim različicam ene in iste pravljice, saj je pripovedovalec snov lahko zmeraj nekoliko prikrojil – bodisi zaradi večjega učinka povedanega bodisi zaradi navdiha ali kake luknje v spominu.

Bolj spoštovan vir, kot je Wikipedija, angleška raziskovalka mitologije in pravljic Marina Warner, to plat razlaga takole:

Tretja značilnost, ki opredeljuje pravljico, organsko sledi iz ustne in ljudske tradicije [...]: kombiniranja in vnovičnega kombiniranja znanih zgodb in likov, sredstev in podob. Lahko so povezani z določeno znano pravljico – kakršni sta Obuti maček [Aha!] ali Pepelka –, vendar so pravljice prepoznavne tudi, kadar natančna identiteta posamezne zgodbe ni jasna. Elementi v številnih viktorijanskih in edvardijanskih otroških zgodbah so po značaju pravljčni.

Ni nenavadno, da poznavalka omeni ravno *Pepelko* in *Obutega mačka*. Prva je menda pravljica, ki je porodila največ variacij in je po svetu najbolj razširjena. Poznali naj bi celo do več tisoč različic zgodb o mladenki in izgubljenem čevlju. Na portalu Univerze v Pittsburghu, posvečenem različnim tipom pravljic in njihovi razširjenosti po svetu, ki ga ureja poznavalec in raziskovalec ljudskega izročila D. L. Ashliman, je navedenih kar triindvajset različnih »Pepelk«. Vendar *Obuti maček* ne zaostaja kaj dosti: isti portal beleži sedemnajst ljudskih različic in tri umetne. Čeprav, to je že treba omeniti, je maček v resnici obut le v redkih izmed njih in tudi ni vedno maček.

Pa si njegovo zgodbo oglejmo pbljže (nekaj je o njej v svojem besedilu sicer napisal že dramaturg predstave Dubravko Mihanović).

V Evropi jo je prvi zapisal italijanski renesančni pisec Giovanni Straparola v knjigi *Le piacevole notti* ali *Prijetne noči*, ki je med letoma 1550 in 1553 v dveh delih izšla v Benetkah. V njej si zbrana družba po vzoru Boccaccieva *Dekameron* pripoveduje zgodbe. Za razliko od Boccaccia je Straparola med te pripovedi vključil tudi pravljice. Prva v enajsti noči je tako prav *Obuti maček* oziroma *Costantino Fortunato*, *Konstantin Srečni*. Z naslovom *Obuti maček* namreč ne bi prišel daleč, ker je pri njem glavna junakinja *mačka* (pravzaprav zakrinkana vila) in tudi o škornjih ni ne duha ne sluha. Sicer pa gre za jasno prepoznavno zgodbo, v kateri živalca svojemu revnemu in nebogljnemu gospodarju s triki, prevarami in lažmi priskrbi bogastvo in blagородno nevesto.

Kakih osemdeset let pozneje je zelo podobno zgodbo v zelo podobno grajeni knjigi (*Lo cunto degli cunti* ali *Zgodba vseh zgodb*; pozneje se je je prijel naslov *Pentameron*, saj se prav tako zgleduje po *Dekameronu*, le da zgodbe pripovedujejo le pet dni in jih je skupaj petdeset) zapisal Giambattista Basile. Posthumno jo je pod psevdonimom Gian Alessio Abbattutis sicer objavila šele njegova sestra Adriana leta 1634 in 1636 v Neaplju. Šlo je za zbirko samih pravljic. V njej se poleg *Obutega mačka* (ne, tudi tokrat v resnici ni obut in tudi tokrat je mačka, zgodbi pa je po imenu človeškega protagonista naslov *Cagliuso*) pojavijo druge enako ali še bolj znane pravljice: *Pepelka*, *Trnuljčica*, *Rdeča kapica*, *Sinjebradec* ... Zbirko sta zagotovo poznala brata Grimm, saj jo je Wilhelm v tretji izdaji njunih pravljic izrecno pohvalil kot prvo zbirko narodnih pravljic, poznavalci pa trdijo, da je bistveno vplivala tudi na Charlesa Perraulta. Ta za razliko od splošnega prepričanja ni zbiral ljudskega blaga, pač pa je svoje pravljice utemeljil na že zapisanih različicah, ki so mu bile dostopne, in jih brez zadržkov predelal po svoje, da bi ugodil občinstvu. Marsikaj si je tudi izposodil (da ne rečemo ukradel) iz literariziranih, umetnih pravljic, ki so imele v Franciji konec 17. stoletja bogato tradicijo – pomudimo se malce pri njej, saj gre za doslej precej zanemarjeno poglavje v razvoju pravljčnega tkiva. Pisale in predelovale so jih avtorice, znane kot *conteuses*, pripovedovalke; njihova dela so pripovedovali v literarnih salonih, jih zbirali v antologije in izdajali v knjižni obliki. Madame D'Aulnoy, grofica Henriette-Julie de Murat, Mademoiselle L'Héritier, Madame Charlotte-Rose de la Force in druge so uporabljale motive iz klasične mitologije, srednjeveške viteške poezije, La Fontainovih basni in tudi romanov avtoric, kakršna je bila Madame de La Fayette. V družbi, ki je ženske na vso moč zatirala, so *conteuses* pravljice izrabile za kritiko ozkosrčnih

navad, denimo dogovorjenih zakonov, in pogosto obrnile tradicionalni družbeni vlogi spolov, tako da so bile princeze tiste, ki so dvorile princem in sploh prevzemale odgovornost za svojo usodo. Perrault se seveda že zato, ker je moški, v to tradicijo ne vpisuje; s preprostim slogom se je hotel od nje načrtno oddaljiti in zbuditi vtis, da gre pri njem za pristen zapis ustnega izročila – vendar pa morda prav v sofisticiranih in duhovitih pravljicah *conteuses* in njihovem odmiku od ljudskega pripovedništva lahko iščemo vplive za nekatere daljnosežne spremembe, ki jih je vpelejal v svoje pravljice. Tako je na primer Pepelko obul v steklene čevlje, prebrisani mački, ki je po njegovi intervenciji spremenila spol in postala maček, pa je končno naklonil škornje in s tem (o tem nekoliko pozneje) močno zaznamoval poanto zgodbe. Obe pravljici najdemo v njegovi zbirki *Poučne zgodbe in povesti iz preteklosti z nauki s podnaslovom Pravljičnice mame Goske (Histoires ou contes du temps passé, avec des moralités: Contes de ma mère l'Oye)*, ki je izšla leta 1697 v Parizu. V njej je zbral (in predelal) osmerico najbolj priljubljenih ljudskih pravljic in jih za razliko od dotedanjih zbirk namenil otrokom.

Pozneje sta zgodbo o obutem mačku zapisala tudi brata Grimm in jo vključila v svojo prvo izdajo pravljic, ki je izšla leta 1812, v poznejših pa je ni bilo več, po mnenju nekaterih zaradi prevelike podobnosti s Perraultovo verzijo – pomenljivo je najbrž že to, da je tudi njun maček maček in da nosi škorenjce –, morda pa zaradi »spornega nauka« oziroma zato, kot je zapisala dramaturginja Klavdija Zupan ob nekem drugem *Obutem mačku*, ker brata Grimm »pravljice nista uspela dovolj približati okusu in vzgojnim načelom svojega časa«.

In kakšen je pravzaprav nauk, ki naj bi ga podajal *Obuti maček*? Čeprav je nauk prav toliko neizogiben del pravljice kot na primer čudežni liki ali preplet znanih, arhetipskih motivov in tem, ta pri *Obutem mačku* ni ravno očitena. Pravzaprav gre za zgodbo, v kateri jezična človekolika žival z zvijačami, lažmi in prevarami (v kakšni od različic pa še s čim hujšim) pomaga človeškemu gospodarju, da se izkoplje iz revščine, ne da bi ta storil kaj drugega, kot da ji poslušno in precej praznoglavo sledi. Nam hoče zgodba povedati, da se pasivnost oziroma laž in izkoriščanje splačata? No, Perrault na koncu ponudi dva nauka: da se človek z znanjem in trdim delom lahko povzpne po družbeni lestvici (ta se zdi na nekoliko trhljih nogah; vsaj trdega dela tu ni bilo prav dosti, pa tudi znanja ne – razen če tako opredelimo mačkovo poznavanje psihologije) in da prijetna zunanost in lepa oblačila pomagajo v ljubezni. A nauk, ki se glede na zgodbo danes zdi ustrežnejši, je pravzaprav kombinacija obeh: prijetna zunanost in lepa obleka pomagata pri vzponu po družbeni lestvici. Ali: obleka naredi človeka. Saj maček, šele ko dobi škornje, postane kaj več kot hišni muc, šele v škornjih lahko kot gospod stopi pred kralja in ga prepriča o bogastvu in visokem rodu svojega gospodarja. Pa tudi za gospodarjev uspeh je ključno, da ga ne vidijo v capah, temveč v lepih oblačilih.

Brata Grimm sta bila pri nauku pravljice previdnejša in sta ga bolj prikrojila prebujajočemu se meščanstvu svojega časa (konec koncev neposredno spodkopava avtoriteto višjih slojev): »Pa naj le še kdo kdaj reče, da iz bedaka ne more nastati pomemben človek.« Toda najverjetneje je, da kakšen poseben moralni nauk pri tej pravljici nikoli ni bil v ospredju.

Bruno Bettelheim, znameniti raziskovalec in poznavalec pravljice sveta, v svoji knjigi *Rabe čudežnega* o podobnem tipu pravljic denimo meni, da so bile zlasti v oporo in tolažbo odrasčajočim otrokom. S pomočjo čudežnega zavetnika, kakršen je maček v pravljici, namreč lahko uspe celo najšibkejšim.

Pravljice, ki se ne menijo za moralo, ne poznajo [...] polarizacije na dobre in hudobne osebe. Služijo namreč povsem drugačnemu namenu. Zgodbe ali tipski liki, kakršna sta obuti maček, ki z zvijačami poskrbi za junakovo srečo, in Jakec, ki velikanu ukrade vrečo zlatnikov, ne izgrajujejo značaja s spodbujanjem k izbiranju med dobrim in zlom, ampak otroku zbuja upanje, da lahko tudi najslabotnejši v življenju uspejo. Kakšen smisel ima navsezadnje odločitev, da bom dober človek, če se počutim nepomembnega in se bojim, da ne bom nikoli ničesar dosegel? Tema teh zgodb ni moralna izbira, temveč zagotovilo, da ti v življenju lahko uspe. Tudi to, ali verjameš v možnost, da boš premagal življenjske težave, ali pa v življenju pričakuješ poraz, je zelo pomemben eksistencialni problem.

Kaj pa če se vrnemo k »sumljivim« Wikipediji in misli, da so bile pravljice do 18. stoletja v zabavo predvsem odraslim? Potlej omenjena trditve drži šele za zadnjih dobrih tristo let. Premeteni neobuti maček pa je po pravljicnem svetu zganjal norčije že dosti prej. Vendar ni edini simpatični slepar iz sveta mitologije, izročila in literature. Pravzaprav se vpisuje v kar dolgo tradicijo tipa, ki živi še danes: prevaranta.

V tem primeru gre za protagonista (to je lahko božanstvo, duh, človek ali človekoliko bitje), ki je zelo bister in premeten, morda ima na voljo skrito znanje, kar izkorišča za to, da brije norce iz drugih in se nasploh izmika družbenim pravilom in sprejemljivemu vedenju. Včasih zato, da bi iz tega potegnil korist zase ali svojega gospodarja (če ga ima), včasih pa le iz golega veselja nad takšnim početjem. S tem po eni strani predstavlja družbeni ventil za močna čustva, katerih izražanje bi bilo sicer nesprejemljivo, po drugi pa spodkopava ustaljeni red in razmerja v njem ter tako pripravi prostor za rojstvo novega – znanja, običajev, načina prehranjevanja, slogov oblačenja ... Tudi če tega sprva ni nameraval.

V tem pogledu je naš maček v sila ugledni družini: v evropskem ljudskem izročilu mu družbo dela npr. Iisjak Reynard, pri ameriških Indijancih to vlogo igra kojot, v kitajski tradiciji opičji kralj, v Afriki pajek Anansi, na jugu ZDA se je kot zmes različnih evropskih, afriških in staroselskih tradicij pojavil *Br'er Rabbit* (*br'er* je okrajšava za *brother*, brat, uporabljena kot neformalen pristavek k imenu, torej bi tej zverinici v slovenščini lahko rekli boter zajec). V grški mitologiji so v krogu prevarantov osebnosti, kot je sel bogov Hermes (oziroma rimski Merkur), med drugim zavetnik lažnivcev in tatov, ali Odisej, katerega zvijačnosti gre zahvala za padeč Troje, nato pa si je z namazanim jezikom in ostrim umom gladil preprek polno pot na domačo ltako. V nordijski mitologiji je sijajen primerek takšnega arhetipa Loki, neujemljivi prinašalec kaosa, zmožen spreminjati podobo in spol, za katerega ni nikdar povsem jasno, na kateri strani je (ali pač: na svoji). Izmed literarnih junakov se s »prevaranti« družijo npr. Tom Sawyer, Režeča mačka iz *Alice v čudežni deželi*, v marsikaterem pogledu tudi Pika Nogavička in Šeherezada, v dramatikah je tu Shakespearov Spak iz *Sna kresne noči*, bolj tuzemski pa je Falstaff. V popkulturi jih prav tako mgoli: Bart Simpson, kapitan Jack Sparrow, Zajec Dolgouhec (*Bugs Bunny*), Batmanov Joker, številne poteze si z njimi deli tudi Tyrion Lannister iz *Igre prestolov* ...

Vse po vrsti odlikujeta malce klovnovskega duha, ki zna poskrbeti za res dobro zabavo, in zapeljiva karizmatičnost, zaradi katerih se jih zlepa ne naveličamo (v zgodbah pa jim pomaga, da toliko laže dosežejo svoje). Obutega mačka po marsikateri potezi lahko postavimo naravnost v središče te tradicije. Gotovo pa bi se nanj dalo pogledati še z marsikaterega drugega vidika: že v tem gledališkem listu je to naredil Mitja Lovše, ki ga je – v dobrem in v slabem – videl kot enega prvih superjunakov.

Ena od lepot pravljic je namreč, kot je zapisal argentinski psihoterapevt Jorge Bucay, ki jih je v enem od del analiziral s stališča svoje stroke, da jih »nikoli do konca ne razložimo in da vedno obstaja možnost za nove interpretacije, kar, jasno, okoli njih ustvari avro čarobnosti, skrivnostnosti in privlačnosti«.

Jure Ivanušič

Jure Ivanušič, Uroš Maček, Vasko Atanasovski

10

Ivan Rupnik, Maruša Oblak

● ● ●

Kar poetičen konec, ne? Samo da še ni čisto konec. Čisto za konec si oglejmo nekaj različic pravljic o »obutem mačku« (tri bodo sledile tudi v celoti) in ob tem omenimo še nekaj razlik/podobnosti in zanimivosti iz njih.

Na že omenjenem portalu Univerze v Pittsburgu D. L. Ashliman navaja tele različice:

- a) The Earl of Cattenborough – Grof Mačjegrajski (Evropa);
- b) Der gestiefelte Kater – Obuti maček (Nemčija);
- c) Der Federkönig – Pernati kralj (Transilvanija);
- č) Prince Csihan (Nettles) – Princ Csihan (Madžarska);
- d) Slottet, som stod på Guld-stolpar – Palača, ki je stala na zlatih stebrih (Švedska);
- e) Helge-Hal in the Blue Hill – Helge-Hal na Modrem hribu (Norveška);
- f) Herreper – Gospod Peter (Norveška);
- g) Mighty Mikko – Mogočni Mikko (Finska);
- h) Graf Martin von der Katze/Il conte Martin dalla gatta – Grof Martin Mačji (Italija/Avstrija);
- i) Don Joseph Pear – Gospod Jožef Hruška (Italija);
- j) Boroltai Ku (Mongolija);
- k) Jogeshwar's Marriage – Jogeshwarova poroka (Indija);
- l) The Match-Making Jackal – Šakal, poročni mešetar (Indija);
- m) The Weaver – Tkalec (Indija);
- n) The Clever Jackal – Bistroumni šakal (Kašmir);
- o) The Monkey and Juan Pusong Tambi-Tambi – Opica in Juan Pusong Tambi-Tambi (Filipini);
- p) Andres the Trapper – Andres Zankar (Filipini).

In še tri literarizirane:

- r) Costantino Fortunato – Konstantin Srečni. Giovanni Francesco Straparola: *Le piacevoli notti*, 1550–1553.
- s) Cagliuso. Giambattista Basile: *Lo cunto de li cunti ovvero lo trattenemiento de peccerille*, 1634–1636.
- š) Le Maistre Chat; ou, Le Chat Botté – Obuti maček. Charles Perrault: *Histoires ou contes du temps passé: Les conte de ma Mère l'Oye*, 1697.

Kot rečeno, se v vseh različicah zgodbe ne pojavlja mačka. V zgodnejših v tej vlogi srečamo lisico; v obeh primerih gre za manjšega plenilca, ki v človeških očeh velja za prekanjenega in bistroumnega. V indijskih pravljicah v tej vlogi nastopa šakal, na Filipinih opica; od tega vzorca odstopa gazela, ki se pojavi vsaj v eni afriških različic. Zaradi preprostosti pa bomo (razen če bo natančnost nujna zaradi pomena) vse te živali odslej imenovali kar maček/mačka.

Kadar je v glavni vlogi divja žival, se zgodba navadno začne s kakim prestopkom, ki ga ta zagreši (recimo s krajo jestvin: č, g, i, j, k, m, n, o, p). Ko jo zalotijo ali ujamejo, svoje usluge obljubi v zameno za to, da je ne bi kaznovali ali ubili. Motiv spominja na *Zlato ptico* bratov Grimm, malce pa tudi na zlato ribico iz slovenske ljudske pravljice, ki je že prestopila zgolj meje pravljичnega sveta in postala del vsakdanjega jezika.

Nemalokrat se izkaže, da je mačka pravzaprav vila v živalski preobleki ali zakleta kraljična (c, e, f, r). Zato ni čudno, da v vlogi dobrotnice nastopa žival ženskega spola. Vsaj v enem primeru (e) se pod mačjim kožuščkom skriva zakleti princ, v enem pa se žival poljubno spreminja v človeka in nazaj (m).

V evropskih različicah se kar nekajkrat pojavi motiv, ki ga poznamo iz *Kraljične na zrnju graha*: mladi gospodar mora svoj plemeniti rod dokazati z izjemno občutljivostjo (a, d). Tako mu pod žimnico ali vzglavnik nastavijo kak drobcen predmet, ki naj bi motil njegov spanec. Čeprav mladenič spi kot klada, zjutraj po mačkinem premetenem nasvetu potoži, da je bilo ležišče neudobno, in tako prežene dvome o svoji modri krvi.

Tako v Perraultovi kakor v Grimmovi različici maček kmete in pastirje, na katere na poti naleti kraljevo spremstvo, v laž prisili z grožnjo, da jih bodo kraljevi vojaki pokončali. Vendar niso vsi mački tako »ljudomili«. Precej bolj strašen se zdi tisti v skandinavski inkarnaciji (e): sam obvlada severnega jelena, losa in medveda, ki jih pripelje v dar kralju, pa tudi nič hudega slutečim pastirjem in kmetom grozi, da jih bo kar sam raztrgal na kosce. V drugi pravljici iz istih krajev (f) je maček sicer enako mogočen bojevnik – prav tako si zlahka podredi severnega jelena, losa in medveda –, vendar kmete prepriča s podkupovanjem, ne z grožnjami.

Ko maček pokonča pravljичnega zlobneža (četudi ta v okviru pravljice še ni utegnil zagrešiti ničesar posebej strašnega), kakršen je čarovnik, trol ali zmaj, navijamo zanj in za njegovega gospodarja. Teže pa se postavimo na njegovo stran, ko v eni od različic (h) z lastnimi šapami umori grofa in grofico, ki ga celo prijazno sprejmeta. Tudi mongolska različica je v tem pogledu precej brezobzirna, saj maček z namazanim jezikom enega kana prepriča, naj umori drugega (j).

Zanimivo je, da se azijske različice pogosto končajo precej manj glamurozno od evropskih. Maček gospodarju sicer za ženo priskrbi kraljično ali bogataševo hčer, ne trudi pa se več, da bi mu na pladnju prinesel tudi bogastvo ali grad. Prevara (da je mačkin gospodar, zdaj domači zet, pravzaprav revež) se pred koncem pravljice bodisi razkrije, a ker je par že poročen, glede tega nihče nič ne more (k), ali pa maček zatrdi, da je gospodar v kaki strašni nesreči (denimo v požaru, v mongolski, torej nomadski različici pa pri prečkanju reke) izgubil vse imetje in nevestina družina pač poskrbi zanj, saj ji bogastva ne manjka (l, m, n). Sploh ob branju nastaja vtis, da je v evropskih različicah bogastvo pot do princese, v indijskih pa princesa do bogastva. V slednjih ženska nekajkrat odigra precej bolj dejavno vlogo (l, m) kot v evropskih, v katerih ji je največkrat odmerjeno mesto opombe pod črto.

Ponavljajoči se motiv (bolj navzoč v Aziji, vendar ne izključno tam) je tudi navidezna povorka iz najrazličnejših živali, ki jih maček zbobna skupaj. Ko jo kralj vidi, kako se bliža iz daljave, se prestraši, da tako številčnega spremstva ne bo mogel primerno pogostiti, in mačka prosi, naj ga pošlje nazaj, od koder je prišlo, zato tudi nikdar ne izve, da je ta ključni dokaz o bogastvu bodočega zeta goljufija (k, l).

Večkrat naletimo na motiv izposoje merice (a, g, i, o, p). Podoben, čeprav po vlogi ravno nasproten, se pojavlja v pravljici o *Ali Babi in štiridesetih razbojnikih*. Ko si Ali Babova žena od bogate svakinje sposodi merico, jo zvedava ženska namasti, da bi se na njene stene prijelo to, kar bosta Ali Baba in njegova žena merila. Tako izve za Ali Babovo bogastvo. Tu pa si jo izposodi maček in vanjo običajno sam podtakne nekaj zlatnikov, da bi kralj dobil »dokaz«, kako bogat da je njegov gospodar.

11 Mačkovi nasprotniki (lastniki gradu, ki ga priskrbi svojemu gospodarju) so najpogosteje pravljična bitja, kakršna so zmaji (g), čarovniki (b), troli (d, e, f) in lokalne različice nepridipravov (č, o), Perrault pa na njihovo mesto postavi »ogra«; menda je prvi, ki to besedo uporabi v francoščini. Pri tem seveda ne gre za neotesanega zelenca z ne prav dobro izraženim čutom za osebno higieno, sicer pa dobričino po duši, kakršnega smo spoznali v animiranem filmu *Shrek* in zanj v slovenščini skovali ljubko poimenovanje grdobec. Ne, ti »ogri« so nevarni in nepredvidljivi ljudožerski velikani. Jacob Grimm je prednike ogrov videl v rimskem Orku, ki ga je ljudsko izročilo iz boga podzemlja sčasoma zvedlo na mogočno pošast, zmožno spreminjati podobo. S tem je Perrault dodatno nakazal, kako premeten je maček, saj je zmožni ugonobiti celo tako mogočnega nasprotnika.

Konci nekaterih pravljic so manj srečni kakor drugi; večkrat spregovorijo o nehvaležnosti človeškega protagonista do živalskega zaveznika. Najpogosteje se glavni junak potem pokesa in živali izkaže hvaležnost, ki ji gre (a, č, h), zgodi pa se

tudi, da jo preprosto odžene od hiše ali pokonča ... in še naprej nemoteno uživa v bogastvu in lagodnem življenju, do katerih se je dokopal po njeni zaslugi (i, s).

So pa tudi konci, ki od sreče kar prekipevajo. V transilvanski različici mačka s kraljično zdaj že zvezanega gospodarja prosi, naj ji v znak hvaležnosti odseka glavo. Ta to stori – in iz obglavljene mačke stopi ženska, tako lepa, da se vanjo zaljubi sam kralj in se poroči z njo (c). Po obilici veselja pa to pravljico še prekaša norveška *Helge-Hal na Modrem hribu*: kralj ima tokrat tri hčere. Z najmlajšo se, kot se za pravljico spodobi, seveda poroči »glavni junak« (ne maček, njegov gospodar, zato narekovaji). Tokrat se maček (omeniti velja, da gre za enega tistih bolj bojevitih, ki lastnokremlje obvlada jelena, losa in medveda) izkaže za zakletega princa, ki se, ko je urok prekinjen, poroči s srednjo sestro. Potem pa družčina za nameček kar po poti sreča še enega princa (njegov rodovnik očitno ni vprašljiv), in tako ženina jadrno dobi še najstarejša princesa (e).

Portal D. L. Ashlimana je najti na tej povezavi: <http://www.pitt.edu/~dash/ashliman.html>, različne inačice *Obutega mačka* pa so dostopne tule: <http://www.pitt.edu/~dash/type0545b.html>.

Črpala sem še iz naslednjih spletnih strani:

<http://www.bbc.com/culture/story/20140930-where-do-fairy-tales-come-from>,

https://owlcation.com/humanities/puss_in_boots,

<https://www.pookpress.co.uk/project/puss-in-boots>,

<https://www.theguardian.com/books/2019/nov/11/the-first-fairytales-were-feminist-critiques-of-patriarchy-we-need-to-revive-their-legacy>,

<http://veza.sigledal.org/uprizoritev/obuti-mackon>

in še kakšne.

Pa iz Wikipedije, očitno.

In iz knjig:

Bruno Bettelheim: *Rabe čudežnega: O pomenu pravljic*

(prev. Jana Unuk). Ljubljana: Studia Humanitatis, 2014.

Jorge Bucay: *Najlepše pravljice, da se bolje spoznamo*

(prev. Tina Malič). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2018.

Maruša Oblak, Luka Cimprič, Anja Drnovšek, Ivan Rupnik

12

Giovanni Straparola

Konstantin Srečni

Dostokrat, ljubeznive dame, je moč videti, kako velik bogataš zapade v revščino, in kako se kdo drug iz skrajne bede povzpne na visok položaj. In prav to se je zgodilo revežu, ki je z beraške palice prišel do kraljevskega stanu.

Na Češkem je nekoč živela ženska, Soriana ji je bilo ime; bila je hudo revna in imela je tri sinove; prvemu je bilo ime Duzolino, drugemu Tezifon, tretjemu pa Konstantin Srečni. Pod milim nebom ni imela ničesar, kar bi bilo količkaj vredno, le troje: to so bile nečke, v kakršnih ženske mesijo kruh, lopar, na katerem kruh pripravijo za peko, in mačko. Soriana, ki je bila že v letih, je, ko se ji je bližala smrt, napravila oporoko. Duzolinu, najstarejšemu sinu, je zapustila nečke, Tezifonu lopar, Konstantinu pa mačko. Ko je mati izdihnila in so jo položili k poslednjemu počitku, so si sosede začele sposojati zdaj nečke, zdaj lopar, pač kakor je katera kaj potrebovala; in ker so vedele, kako revni so fantje, so jim v zahvalo spekle pogačo, ki sta jo Duzolino in Tezifon pojedla, Konstantinu, najmlajšemu, pa nista dala nič. In če ju je Konstantin prosil za kakšen košček, sta mu odgovorila, naj gre kar k svoji mački, da mu bo že ona priskrbela kaj za pod zob. Zato sta Konstantin in njegova mačka zelo trpela. Mački, ki je bila v resnici zakrinkana vila, pa se je Konstantin zasmilil, in razjezila se je na brata, ker sta z njim tako kruto ravnala, zato je rekla: »Konstantin, nikar ne bodi žalosten, jaz bom poskrbela zate in zase.« In je zapustila hišo ter odšla na polje; tam se je pretvarjala, da je zaspala, in tako zvalila k sebi mladega kunca, ter ga ubila. Od ondod se je odpravila v kraljevo palačo, in ko je naletela na nekaj dvorjanov, jim je povedala, da bi rada govorila s kraljem: ko je ta slišal, da bi z njim rada govorila mačka, je ukazal, naj jo privedejo predenj. Vprašal jo je, kaj bi rada, in odgovorila mu je, da jo pošilja Konstantin, njen gospodar, in to zato, da bi mu podaril kunca, ki ga je ujel. In je predenj položila kunca. Kralj je sprejel darilo, vendar je vprašal, kdo da je ta Konstantin. Mačka je odvrnila, da je to mož, s katerim se po dobroti, lepoti in moči ne more kosati nihče. Tedaj jo je kralj toplo sprejel in jo pogostil z odlično jedajo in pijačo. Ko se je mačka dodobra najedla, je s šapico prav spretno, ne da bi kdo videl, z dobrotami do vrha napolnila bisago, ki jo je nosila ob boku, in ko jo je kralj odpustil, je vse skupaj odnesla Konstantinu. Ko sta živež, nad katerim se je Konstantin vzradostil, videla brata, sta ga pobarala po svojem deležu: toda Konstantin jima je vrnil milo za drago in ju zavrnil. Tako jima je srci začela razjedati gorka zavist. Konstantin, ki je bil sicer lepega obraza, je bil zaradi trpljenja, ki ga je moral prestati, ves poln garij in lišajev, kar mu je povzročalo hudo boleost. Tako je z mačko odšel k reki, kjer ga je ta od nog do glave marljivo prelizala in prečesala, da se je nadloge v nekaj dneh povsem znebil. Mačka je še naprej nosila darila v kraljevo palačo, kot smo opisali že prej, in tako vzdrževala svojega gospodarja. Čez čas pa so ji postale poti sem in tja odveč in zbala se je tudi, da bi kraljevim dvorjanom postala nadležna, zato je rekla gospodarju: »Gospod, če boš storil, kakor ti bom naročila, boš v kratkem bogat.« »Kako pa?« je rekel gospodar. Mačka je odgovorila: »Pridi z menoj in ne oziraj se drugam, saj sem pripravljena, da te naredim za bogataša.« In sta skupaj odšla k reki, na kraj v bližini kraljeve palače, kjer je mačka gospodarja slekla in ga z njegovim dovoljenjem vrgla v vodo, nato pa je jela na ves glas kričati: »Na pomoč, na pomoč! Hitro, hitro, gospod Konstantin se utaplja!« To je prišlo na ušesa kralju, in ko se je spomnil, kolikokrat ga je ta Konstantin obdaroval, mu

je na pomoč takoj poslal svoje ljudi. Konstantina so izvlekli iz vode in odeli v nova oblačila, nato pa so ga odvedli pred kralja, ki ga je nadvse prisrčno sprejel in ga vprašal, kako da se je znašel v vodi. Konstantin mu zaradi prestanega gorja ni zmožal odgovoriti, mačka, ki je bila vedno ob njem, pa je dejala: »Vedi, o kralj, da so roparji izvohali, da ima moj gospodar s seboj dragulje, ki ti jih je hotel prinesiti v dar, pa so ga oropali vsega; in potem so ga, hoteč ga umoriti, zadegali v reko in je samo s pomočjo teh plemenitih mož ušel smrti.« Ko je kralj to slišal, je ukazal, naj z njim ravnajo kar najlepše in najbolj pozorno. Videl je, da je postaven, in ker je vedel, da je tudi bogat, se je odločil, da mu da roko svoje hčere Elizete, njej pa za doto nameni zlata, draguljev in prečudovitih oblačil. Ko je bila poroka opravljena in svatba mimo, je kralj dal deset mul natovoriti z zlatom, pet pa z dragocenimi oblekami in jih v številnem spremstvu poslal k ženinu domov. Ko je Konstantin videl vse te časti in bogatijo, ni vedel, kam naj odpelje svojo ženo, zato se je posvetoval z mačko. Ta je dejala: »Nič ne skrbi, gospodar, za vse bova dobro poskrbela.« Ko so vsi skupaj veselo odjahali, se je mačka podvzela naprej, in ko je bila že precej pred sprevodom, je naletela na nekaj vitezov, ki jim je dejala: »Kaj počnete tukaj, ubogi ljudje? Hitro stran, prihaja velika konjenica, ki vas bo vse potolkla; pogledjte, je že čisto blizu, le poslušajte ta hrup rezgetajočih konj!« Prestrašeni vitezi so dejali: »Kaj naj torej naredimo?«, mačka pa jim je odgovorila: »Takole storite. Če vas vprašajo, čigavi možje ste, pogumno odgovorite: Gospoda Konstantina – pa vas ne bo nihče nadlegoval.« In mačka je odšla naprej in naletela na velikansko čredo ovac in živine in tudi z njenimi pastirji je naredila podobno; in vsakomur, ki ga je srečala na cesti, je dejala enako. Člani Elizetinega spremstva so spraševali: »Čigavi možje ste in čigave so vse te lepe črede?« In vsi so v en glas odgovarjali: »Gospoda Konstantina.« Pa je nevestino spremstvo reklo: »Mar torej stopamo na vaše ozemlje, gospod Konstantin?« Ta je prikimal in na vse, kar so ga vprašali, je odgovoril pritrdilno. In tako ga je spremstvo imelo za velikega bogataša. Medtem pa je mačka prišla do prelepega gradu in videla, da je le slabo zastražen; pa je rekla: »Kaj pa počnete, dobri ljudje? Mar ne veste, kakšna nesreča se bo zgrnila na vas?« »Kakšna?« so vprašali grajski. »Čez manj kot uro bo tu množica vojščakov, ki vas bodo raztrgali na kosce. Kaj ne slišite rezgetanja konj? Ne vidite, kako se dviga prah? Če nočete poginiti, upoštevajte moj nasvet, pa boste varni. Če vas kdo vpraša, čigav je ta grad, mu recite: Gospoda Konstantina Srečnega.« In tako so tudi naredili. Ko je plemenita družina prispela do lepega gradu, je stražarje povprašala, čigav da je, ti pa so v en glas odgovorili: »Gospoda Konstantina Srečnega.« In ko so vsi skupaj vstopili, so jih z vsemi častmi nastanili. Tamkajšnji graščak je bil gospod Valentin, pogumen vojščak, ki je le malo pred tem zapustil grad, da bi domov pripeljal ženo, s katero se je pred kratkim poročil, toda žal se mu je, še preden je došel do doma ljubljene soproge, na poti pripetila nenadna in strašna nesreča, zaradi katere je na mestu izgubil življenje. In gospodar gradu je tako ostal Konstantin Srečni. Nedolgo potem je češki kralj Morando umrl in ljudje so vzklikali, naj kralj postane Konstantin Srečni, saj je poročen z Elizeto, hčerko pokojnega kralja, po pravu dedinjo kraljestva. In tako je Konstantin iz reveža in berača postal gospod in kralj. Z njegovo Elizeto sta dolgo in srečno živela in zapustila več otrok, ki so podedovali kraljestvo. [...]

Italijanska ljudska pravljica

Gospod Jožef Hruška

Nekoč so bili trije bratje, ki so imeli v lasti hruško in so živeli od njenih sadov. Nekega dne je šel eden od bratov nabrat hrušk, pa je ugotovil, da jih je nekdo že potrgal. »Ojoj, brata moja! Le kaj bomo naredili, naša hruška je obrana!« In tako je najstarejši šel in ostal na vrtu, da bi ponoči stražil drevo. Vendar ga je premagal spanec in naslednjega jutra je prišel drugi brat ter dejal: »Kaj si vendar naredil, brat moj? Si zaspal? Kaj ne vidiš, da je nekdo obral hruške? Nocoj bom tu ostal jaz.« Tiste noči je na straži ostal drugi brat. Naslednjega jutra je tja prišel najmlajši in videl, da manjka še več hrušk, pa je rekel: »Kaj nisi bil ti tisti, ki naj bi dobro stražil? Pojdi, nocoj bom jaz ostal tu; bomo videli, ali mi lahko prav pred nosom speljejo hruške.« Ponoči je najmlajši brat začel pod hruško igrati in plesati; ko pa ni več igral, se je prikazala lisica, saj je menila, da je mladenič zaspal, splezala na drevo in obrala še preostanek hrušk. Ko se je spuščala z drevesa, je mladenič vanjo brž uperil puško in že hotel ustreliti. Lisica pa je rekla: »Ne ustrelji me, gospod Jožef; kajti napravila bom, da te bodo klicali gospod Jožef Hruška in da se boš poročil s kraljevo hčerko.« Gospod Jožef je odgovoril: »Kje pa te bom spet videl? Kaj ima kralj opraviti s tabo? Enkrat bi te brcnil, pa se ne bi nikoli več pojavila pred njim.« Toda iz usmiljenja ji je pustil pobegniti. Lisica je odšla v gozd in nalovila najrazličnejšo divjad, verice, kunce in prepelice, in vse skupaj odnesla kralju, da je bila prava paša za oči. »Vaše veličanstvo, pošilja me gospod Jožef Hruška; sprejmite to divjad.« Kralj je odvrnil: »Poslušaj, lisička, to divjad sprejemam, toda za tega gospoda Jožefa Hruško nisem še nikoli slišal.« Lisica je pustila divjad tam in stekla naravnost h gospodu Jožefu. »Le mirno. Gospod Jožef, naredila sem prvi korak; bila sem pri kralju in mu odnesla prvo divjad; sprejel jo je.«

Teden dni pozneje je lisica odšla v gozd, nalovila najboljših živali, veric, kuncev, ptic, in jih odnesla kralju. »Vaše veličanstvo, gospod Jožef Hruška me je poslal k vam s to divjadjo.« Kralj je rekel lisici: »Hčerka moja, ne vem, kdo je ta gospod Jožef Hruška; bojim se, da so te poslali kam drugam! Veš kaj: naj se ta gospod Jožef Hruška zgleda tukaj, da se bova lahko seznanila.« Lisica se je hotela znebiti divjadi in je rekla: »Ne motim se; gospodar me je poslal sem; in v znak vaše hvaležnosti, je rekel, bi rad za ženo dobil kraljično.«

Lisica se je vrnila h gospodu Jožefu Hruški in mu rekla: »Le mirno, stvari se dobro odvijajo; zdaj ko sem bila še enkrat pri kralju, je stvar urejena.« Gospod Jožef je dejal: »Ne bom ti verjel, dokler ne bom imel žene.«

Lisica je zdaj šla k velikanki in rekla: »Prijateljica, prijateljica, mar nama ni treba razdvojiti zlata in srebra?« »Vsekakor,« je velikanka rekla lisici. »Le pojdi po merico in bova zlato oddvojili od srebra.« Lisica je odšla h kralju in ni rekla: »Velikanka bi si rada sposodila vašo merico«, temveč je dejala: »Gospod Jožef Hruška bi si rad za kratek časa sposodil vašo merico, da bo zlato ločil od srebra.« »Kaj!« je vzkliknil kralj. »Ima ta gospod Jožef Hruška toliko bogastva? Je torej bogatejši od mene?« In je dal lisici merico. Ko je bil sam s hčerjo, ji je med pogovorom rekel: »Ta gospod Jožef Hruška mora biti zelo bogat, če oddvaja zlato od srebra.« Lisica je odnesla merico k velikanki, ki je začela meriti in kopiciti zlato in srebro. Ko je končala, je lisica odšla h gospodu Jožefu Hruški in mu nadela nova oblačila, diamantno uro, prstane, mu dala prstan za zaročenko in vse, kar je treba za poroko. »Pozor, gospod Jožef,« je rekla lisica, »zdaj bom šla pred vami; odpravite se h kralju po nevesto in potlej pojdita v cerkev.« Gospod Jožef je odšel h kralju po nevesto in odšla sta v cerkev. Ko sta se poročila, se je kraljična povzpela v kočijo, ženin pa na svojega konja. Lisica je gospodu Jožefu pomignila in rekla: »Šla bom pred teboj; sledi mi, kočije in konji pa naj gredo za teboj.«

Odpravili so se na pot in prišli do kmetije, na kateri so redili ovce in je pripadala velikanki. Ko je fant, ki je skrbel za ovce, videl prihajati lisico, je vanjo zalučal kamen, ona pa je zavekala. »Ah,« je rekla fantu, »zdaj te bom dala ubiti. Vidiš tiste konjenike? Zdaj te bom dala ubiti!« Mladenič je ves prestrašen dejal: »Če mi ne boš nič storila, te ne bom več obmetaval s kamenjem.« Lisica je odgovorila: »Če nočeš, da te ubijejo, moraš, ko bo šel mimo kralj in vprašal, čigava je ta kmetija s čredami ovac, reči: 'Gospodu Jožefu Hruški pripada', kajti gospod Jožef Hruška je njegov zet, zato te bo nagradil.« Sprevod je odjahal mimo in kralj je fanta vprašal: »Čigava je ta kmetija s čredami ovac?« Ta je takojci odgovoril: »Gospodu Jožefu Hruški pripada.« Kralj mu je dal nekaj denarja.

Lisica je hodila kakih deset korakov pred gospodom Jožefom in ta ni storil nič drugega, kot da jo je tiho vprašal: »Kam me pelješ, lisica? Kakšno zemljo imam v posesti, da boš lahko napravila, da me bodo imeli za bogataša? Kam gremo?« Lisica je odgovorila: »Le mirno, gospod Jožef, in prepusti to meni.« Šli so kar naprej in naprej in lisica je zagledala drugo živinorejsko kmetijo s pastirjem. Tudi tu se je zgodilo kakor z ovčarjem: met kamna in lisičina groznja. Kralj je šel mimo. »Pastir, čigava je ta kmetija z živino?« »Gospodu Jožefu Hruški pripada.« In kralj, osupel nad bogastvom svojega zeta, je dal pastirju kos zlata.

Gospod Jožef je bil po eni strani zadovoljen, po drugi pa čisto zmeden in ni vedel, kako se bo stvar izšla. Ko se je lisica obrnila, je Jožef rekel: »Kam me pelješ, lisica? Uničila me boš.« Lisica pa je šla naprej, kakor bi je vse skupaj sploh ne zadevalo. Tedaj je prišla na še eno kmetijo, kjer so imeli konje in kobile. Fant, ki je skrbel zanje, je v lisico zalučal kamen. Prestrašila ga je, on pa je kralju, ko ga je ta vprašal, povedal, da kmetija pripada gospodu Jožefu Hruški.

Šli so naprej in prišli do vodnjaka, ob katerem je sedela velikanka. Lisica se je pognala v tek in se pretvarjala, da jo je groza in strah. »Prijateljica, prijateljica, glej, prihajajo! Ti konjeniki naju bodo ubili! Skrijva se v vodnjak, kaj praviš?« »Da, prijateljica,« je prestrašeno rekla velikanka. »Naj te prvo vržem dol?« je vprašala lisica. »Seveda, prijateljica.« Tako je lisica vrgla velikanko v vodnjak in potlej stopila v njeno palačo. Gospod Jožef Hruška ji je z ženo, tastom in vsemi jezdecami sledil. Lisica jih je povedla skozi vse sobane in jim razkazala vso bogatijo, da je bil gospod Jožef Hruška zadovoljen, ker je prišel do svojega bogastva, kralj pa še bolj, ker se je njegova hči tako bogato omožila. Nekaj dni so slavili, nato se je kralj povsem pomirjen vrnil domov, njegova hči pa je ostala z možem. Nekega dne je lisica zrla skozi okno, gospod Jožef Hruška in njegova žena pa sta se vzpenjala na teraso. Gospod Jožef Hruška je s terase pobral malo prahu in ga vrgel lisici v glavo. Lisica je dvignila pogled. »Kaj naj to pomeni po vsem dobrem, kar sem storila zate, nesrečnik?« je dejala gospodu Jožefu. »Previdno ali pa bom vse povedala!« Žena je možu dejala: »Kaj pa je narobe z lisico, da takole govori?« »Nič,« je odvrnil mož. »Malo prahu sem vrgel vanjo, pa se je razhudila.« Gospod Jožef je vzel še malo prahu in ga vrgel lisici v glavo. Ta je ogorčeno zavpila: »Joža, boš videl, vse bom povedala! Izjavljam, da si bil lastnik hruške!« Gospod Jožef se je prestrašil, saj je lisica vse razodela njegovi ženi, zato je vzel glinen vrč, ga zalučal lisici v glavo in se je znebil. Tako je – nehvaležnež – ubil nekoga, ki mu je naredil toliko dobrega; pa vendar je z ženo še naprej užival v svojem bogastvu.

Indijska ljudska pravljica

Tkalec

Nekoč je živel tkalec; bil je samski, in največ, kar je v zameno za blago, ki ga je stkal, v enem dnevu lahko zaslužil, je bilo kvečjemu dva funta riža ali kakega drugega žita.

Nekega dne si je pripravil *kičeri*, si ga naložil na krožnik, da bi se ohladil, in odšel ven prodajat blago.

Ko pa je bil zunaj, je prišel šakal in *kičeri* pojedel. Ko se je tkalec vrnil, je naletel na šakala, zato ga je zvezal in ga pošteno pretepel. Potem si je pripravil nekaj kruha in ga pojedel pa spet pretepel šakala.

Uboga žival si je mislila: »Ob življenje bom, če me bo ta mož še naprej tako pretepal.«

Ko je mož naslednjič odšel ven, da bi odprodal blago, je šakala, ki je bil tam zvezan sam zase, prevzela osamljenost, še zlasti, ker je zaslišal svoje tovariše, kako zavijajo v džungli; zato je začel zavijati tudi sam, in ker ga je eden njegovih prijateljev slišal, je prišel pogledat, kje je. Ko ga je našel, je rekel: »Brat, kaj pa vendar počneš tu?«

Ubogi šakal, ves poln modric in oteklin zaradi tepeža, ki ga je bil deležen, je odgovoril: »Prijatelj, človek me je ujel in kar najlepše skrbi zame; le poglej, kako sem se zredil, ker mi daje jesti same *halva purije*. Če me izpustiš, te bom privezal sem in tudi ti boš dobil svoj delež dobrega.«

Tako sta zamenjala mesti in prvi šakal jo je veselo ucvril nazaj v džunglo. Ko se je tkalec vrnil, je začel kot ponavadi pretepati ubogo žival, tedaj pa je ta spregovorila in rekla: »Zakaj me pretepaš?«

Presenečeni tkalec je odgovoril: »Tega šakala pa še nisem slišal govoriti.«

»Oni drugi je odšel in me privezal sem namesto sebe. Rekel mi je, da bom dobil za pod zob vse sorte dobrot; ampak če me spustiš, ti bom za ženo priskrbel kraljevo hčer.«

»Kaj,« je rekel mož, »saj sem samo ubog tkalec – in ti, da bi mi res lahko priskrbel roko kraljeve hčere?«

»Res,« je odvrnil šakal.

Tako ga je tkalec izpustil, šakal pa se je spremenil v Brahmana, prečkal reko in se predstavil na dvoru nekega radže ter mu rekel: »O kralj, srečal sem bogatega radžo iz tkalske kaste, ki bi rad roko tvoje hčere.«

Radža je nadvse zadovoljno pristal, Brahman pa se je, ko je stopil iz palače, znova spremenil v šakala in se vrnil k tkalcu.

»Pridi z menoj,« mu je rekel, »in odpeljal te bom h kraljevi hčeri.«

In tako je tkalec vzela svojo odejo, kar je bilo vse njegovo imetje. Na poti sta srečala pralca oblačil, ki je prenašal svoj sveženj obleke. Šakal mu je dal zlat *mohur* in mu naročil, naj vsa čista oblačila, ki jih premore, razobesi po drevesih tam naokrog.

Še malo naprej sta srečala mlatiča bombaža; tudi njemu sta dala zlat *mohur* in ga v zameno prosila za več velikih zbitih krogel bombaža.

Te sta na velikem pladnju odnesla k reki. Šakal je tedaj pustil tkalca samega in se kakor Brahman vrnil k radži, ki je v daljavi že opazil pralčevo obleko in pomislil, da so to šotori, ki jih je postavil bodoči mož njegove hčere.

Šakal je tkalcu že prej naročil, naj bo na preži in naj takoj, ko ga bo videl vstopiti v palačo, vzame velike kepe bombaža in jih drugo za drugo pomeče v reko, tako da bo videti, kako jih nosi tok.

»Ženina,« je pojasnil Brahman, »je doletela strašna nesreča:

vse njegovo imetje in spremstvo je odnesla reka, samo on in jaz sva ostala, zgolj z oblačili, ki jih imava na sebi.«

Potem je radža naročil svojim muzikantom in spremstvu, naj stopijo ven in se s konji in z velikim pompom odpravijo po tkalca, ki so ga nato nemudoma poročili s princeso.

Po poroki je Brahman rekel: »Tale tvoj zet je izgubil vse, kar je imel; počemu bi se vračal v svojo deželo? Naj ostane tu pri tebi.«

Radža, ki je nadvse ljubil svojo hčer, je rade volje pristal na to in jima podaril sijajno hišo in posestvo.

Zdaj pa se je tkalec, ki ni bil vaje fine družbe ali življenja z ljudmi višjega stanu, ženi vsako jutro priklonil, kakor je običaj za revnega človeka. Zato je začela sumiti, da jo je pretental in da sploh ni pravi radža. Nekega dne ga je prosila, naj ji pove vso resnico o sebi. In tako je naredil.

»No,« je rekla ona, »meni si bil to dolžan, vendar ne dovoli, da bi to izvedela moj oče ali mama, kajti zdaj ko sem poročena s teboj, se ne da nič več spremeniti in bolje bo, da ostaneta nevedna. Toda obljubi mi, da boš vedno naredil vse, za kar te bo prosil moj oče, in da mu boš na vse njegove predloge odgovarjal z 'da, vsekakor'«.«

Tkalec se je s tem strinjal, in kmalu potem ga je radža poklical k sebi in poizvedel, ali mu je voljan pomagati, mož pa je, kakor je bil obljubil, odgovoril: »Da, vsekakor.«

Potem je odšel k svoji ženi in ji to povedal, ona pa ga je pohvalila.

Naslednjega dne mu je kralj pojasnil, da dva brata, Darja in Bardžo po imenu, grozita, da se bosta spoprijela z njim in mu odvzela kraljestvo, zato bi rad, da gre njegov zet v hleve in si izbere konja, na katerem bo naslednjega dne pojezdil v bitko.

V hlevu je bil konj, ki je imel tri noge. »Tale,« je pomislil tkalec, »bo kot nalašč zame, saj se zdi, da je šantav in da ima za hojo le tri noge; to bo izgovor, da bom zaostal za drugimi in se izognil nevarnosti.«

Ta konj pa je pojedel četrta funta opija na dan in je lahko letel po zraku, zato je bil radža izredno vesel, ko je slišal za zetov izbor, in si je rekel: »Kakšen pameten človek je to, da je zmožgal odkriti, kateri konj je najboljši!«

Naslednjega dne si je dal tkalec pripeljati konja, s strahom in trepetom ga je zajahal in se dal čvrsto privezati nanj, da ne bi padel, na vsako stran pa je, da bi se enakomerno obtežil, pritrdil majhen mlinski kamen. Takoj ko je ženin konja pognal, je ta poletel v zrak, nato navzdol, pa spet navzgor skozi veje dreves, ki so se odlomile in obvisle na tkalčevih rokah in telesu, da je bil videti kaj čudna prikazen.

Ves iz sebe od groze je ves čas vpil: »O Darja, o Bardžo, zaradi vaju gledam smrti v oči.«

Ko sta zagledala tega čudnega letčega konja in zaslišala, kako nenavadni predmet na njem, ves prekrit z drevesnimi vejami, kliče njuni imeni, sta se princa Darja in Bardžo zelo prestrašila in rekla: »Če se prikaže še več takih, sva brez dvoma izgubljena; za naju je eden čisto dovolj.«

Zato sta pisala kralju in rekla: »Videla sva vašega bojavnika; ostanite v svoji deželi, midva pa bova ostala v svoji. Ne moreva se boriti.«

In sta mu ponudila mir.

Alice Elizabeth Dracott,
Simla Village Tales; or, Folk Tales from the Himalayas
(Vaške pripovedke iz Šimle ali Ljudske pripovedke iz Himalaje).
London: John Murray, 1906.
Prevedla in priredila Tina Malič.

15

Slovensko mladinsko gledališče pri *Obutem mačku* prvič koprodukcijsko sodeluje z drugim najmlajšim slovenskim poklicnim gledališčem – Gledališčem Koper.

Gledališče Koper

Gledališko življenje ima v Kopru dolgo tradicijo, saj sega globoko v 15. stoletje, prvi poskusi profesionalizacije – ustanovitev polpoklicnega Slovenskega ljudskega gledališča in italijanskega Teatra del Popolo – pa šele v zgodnja petdeseta leta preteklega stoletja. Prvo poklicno gledališče, Gledališče Slovenskega Primorja, je mesto Koper dobilo leta 1954. Delovalo je le tri sezone, prav tako kakor slabo desetletje pozneje ustanovljeni Mestni oder Koper.

Današnje Gledališče Koper Teatro Capodistria je uradno začelo delovati leta 2001 in tako po nekaj desetletjih v mestu znova odprlo pot poklicni gledališki dejavnosti. Vsako sezono pripravi najmanj pet premiernih uprizoritev in večino predstav odigra na gostovanjih. Njegov repertoar sestavljajo uprizoritve sodobnih in klasičnih besedil, predvsem komedij, ki jih zaznamujejo lokalna, sredozemska in dialektalna obarvanost, krstne uprizoritve slovenskih besedil, namenjenih otrokom, z uprizarjanjem glasbenih komedij pa se vse bolj uveljavlja kot glasbeno gledališče.

Gledališče Koper, drugo najmlajše slovensko profesionalno gledališče, je tudi organizator vsakoletnega gledališkega festivala za otroke Pri svetilniku, zadnjih sedem let pa organizacijsko in programsko vodi Primorski poletni festival.

Gledališče, v katerem ob številčno majhnem igralskem ansamblu – Anji Drnovšek, Tjaši Hrovat, Luki Cimpriču, Roku Matku in Igorju Štamulaku – pogosto igrajo gostujoči igralci, vse od ustanovitve vodi režiserka Katja Pegan.

LUKA CIMPRIČ

Prve igralske korake je na prelomu tisočletja naredil na odru Šentjakobskega gledališča, svojo prvo profesionalno vlogo (Joja v Kriličevem *Jajcu*) pa je še kot študent dramske igre odigral prav na odru Gledališča Koper. Po diplomi leta 2008 se je za eno sezono pridružil ansamblu SLG Celje, dve leti pozneje ansamblu SSG Trst. Tam je v sedmih sezonah, kot gost pa tudi v uprizoritvah SNG Nova Gorica, PG Kranj, Gledališča Koper, SNG

Drama Ljubljana in Gledališča Glej, odigral več kot 40 vlog.

Nastopil je v celovečernih filmih *Gremo mi po svoje* (I. in II. del) Mihe Hočevarja, v *Izletu* Nejca Gazvode, *Avtošoli* Janeza Burgerja in *Prekletstvu Valburge* v režiji Tomaža Gorkiča ter sedmih televizijskih nadaljevankah. Na radiu Trst A, kjer je ustvaril kar nekaj radijskih vlog, je vodil tudi mladinski kviz. Režiral je prvi dve gledališki videoigri *Ernesto gre v mesto* in *Ebola*. Skupaj z Anžetom Zevnikom že deset let igra v *Rdeči kapici* (KŠD Štumpf), lahko pa ga vidite tudi v *Predstavi, ki gre narobe*. Najbolj znan je po liku vratarja Urbana v oddaji *Studio City*, s katero je sodeloval petnajst let. Za svoje delo je bil večkrat nagradjen.

Član Gledališča Koper, kjer danes igra v devetih uprizoritvah, je postal v sezoni 2018/2019. S Slovenskim mladinskim gledališčem sodeluje prvič.

ANJA DRNOVŠEK

Hotela je postati veterinarka, a jo je sodelovanje v gimnazijski gledališki skupini tako prevzelo, da se je odločila za študij dramske igre na AGRFT (akademijska nagrada zlatolaska za vlogo Angelike v Molièrovem *Georgu Dandinu*), kjer je diplomirala leta 2012. Že v študijskih letih je debitirala na odru MGL, po diplomi je kot gostja igrala v SSG Trst, Anton Podbevšek Teatru, ŠKUC gledališču in MGL, odmeven pa je bil tudi njen avtorski projekt *Sylvia*.

Članica Gledališča Koper je postala v začetku sezone 2016/2017; med vlogami, odigranimi na koprskem odru, ne gre prezreti Eme v Harlingovih *Jeklenih magnolijah*, Zug v Randazzovem *Za blagor vseh ljudi* (obe Gledališče Koper in SNG Nova Gorica), Candide v *Ventilatorju* (Gledališče Koper in Novosadsko gledališče), še posebej pa velja izpostaviti vlogo Matere v Bordonovih *Zadnjih lunah*. Z Mladinskim sodeluje drugič; v sezoni 2016/2017 je namreč kot gostja nastopila v Fassbinderjevem *Grešnem kozlu* (Slovensko mladinsko gledališče in Radio Slovenija).

Nastopila je tudi v televizijskih nadaljevankah (*Lepo je biti sosed*, *Usodno vino*, *Reka ljubezni*) in filmih (1991 – *Neizstreljeni naboj* Jureta Pervanjeta, *Vandima* Jasne Hribernik in v študijskem filmu *Svitanje* Tine Ščavničar).

ROK MATEK

Po srečanju z impro ligo in uspehu gimnazijskih predstav je v njem dozorela odločitev, da bo postal igralec. Po študiju (študentska Severjeva nagrada za vloge, odigrane v 3. letniku AGRFT), diplomi in dveh letih ustvarjanja v svobodnem poklicu je postal član Gledališča Koper.

Na tamkajšnjem odru je odigral več kot 30 likov, tako dramskih kot komičnih, med katerimi velja omeniti vsaj štiri: bil je Franzeck v Bärfussovem *Testu*, Molière v Gavranovi *Noči bogov*, Nick v Albeejevi *Kdo se boji Virginije Woolf?* in Sin v Bordonovih *Zadnjih lunah*. Prav posebno mesto na njegovi igralski poti zavzemajo vloge in predstave, v katerih lahko izrazi svoj pevski talent in znanje: Mlakarjeve komedije *Sljehrnik*, *Pašjon* in *Tutošomato* (vse Gledališče Koper in SNG Nova Gorica), Nicolajeve *Parole*, *Parole* in glasbena komedija *Trio* Gašperja Tiča (za vlogo Marije v njej je leta 2016 prejel nagrado tantadruj).

Rok Matek, ki prav v letošnji sezoni praznuje igralski jubilej – deset let ustvarjanja na odru Gledališča Koper – s Slovenskim mladinskim gledališčem sodeluje drugič; v sezoni 2007/2008 je kot gost nastopil v Ravenhillovi igri *Kok ti men zdej dol visiš*.

1 6

Uroš Maček, Rok Matek

17

Maruša Oblak, Anja Drnovšek, Žiga Golob, Rok Matek, Marjan Stanič

Anja Drnovšek, Luka Cimprič

18

Luka Cimprič, Rok Matek

Anja Drnovšek

Maruša Oblak

Slovensko mladinsko gledališče
 Vilharjeva II, SI-1000 Ljubljana
 T: + 386 (0)1 3004 900
 F: + 386 (0)1 3004 901
 E: info@mladinsko-gl.si
 www.mladinsko.com

Svet SMG:
 Semira Osmanagić, Katarina Stegnar,
 Janez Žagar, Ana Železnik

Strokovni svet SMG:
 Tatjana Ažman – predsednica, Blaž Lukan,
 Janez Pipan, Matjaž Pograjc, Dario Varga

Direktor: Tibor Mihelič Syed
 Umetniški vodja: Goran Injac
 Režiserja: Matjaž Pograjc, Vito Taufer
 Dramaturginja: Urška Brodar
 Vodja trženja in odnosov z javnostmi: Helena Grahek
 Lektorica: Mateja Dermelj
 Strokovni sodelavki: Tina Malič, Katarina Saje
 Tehnični vodja: Dušan Kohek
 Vodja projektov: Dušan Pernat
 Vodja koordinacije programa: Vitomir Obal
 Tajnica gledališča: Lidija Čeferin
 Računovodkinja: Mateja Turk
 Knjigovodkinja: Tina Matajač
 Prodaja vstopnic: Gabrijela Bernot, Sanja Spahić

Predstava je nastala s podporo Ministrstva za kulturo RS.
 Ustanoviteljica Slovenskega mladinskega gledališča je
 Mestna občina Ljubljana.

 REPUBLIKA SLOVENIJA
 MINISTRSTVO ZA KULTURO

 Mestna občina
 Ljubljana

 Ljubljana2025
 Območje prometa in kulture

Prodaja vstopnic

- v Prodajni galeriji
 Trg francoske revolucije 5, 1000 Ljubljana
 od ponedeljka do petka med 12.00 in 17.30
 ob sobotah med 10.00 in 13.00
 OI 425 33 12
- pri gledališki blagajni
 Vilharjeva II, 1000 Ljubljana
 OI 3004 902
 uro pred začetkom predstave
- na spletu
 www.mladinsko.com
 nakup vstopnic s popusti prek spleta ni mogoč

 Gledališče Koper
 Teatro Capodistria

Gledališče Koper Teatro Capodistria
 Verdijeva ulica 3, SI-6000 Koper
 T: + 386 (0)5 663 43 88
 E: info@gledalisce-koper.si
 www.gledalisce-koper.si

Direktorica: Katja Pegan
 Režiser: Jaka Ivanc
 Dramaturg: Miha Trefalt
 Asistentka režije: Renata Vidič
 Koordinator in organizator kulturnih programov: Matej Sukič
 Gledališka pedagoginja: Vanja Korenč
 Tehnični vodja: Milan Percan
 Organizator tehnike: Ivo Štokovič
 Poslovna sekretarka: Tjaša Vatovec
 Organizatorica izvedbe: Janja Paškulin

Gledališki list
 Slovenskega mladinskega gledališča – sezona 2019/2020

Številka 2
 December 2019
 Izide ob vsaki premieri
 Izdalo Slovensko mladinsko gledališče
 Za izdajatelja Tibor Mihelič Syed
 © Vse pravice pridržane

Uredništvo: Urška Brodar, Mateja Dermelj, Helena Grahek, Goran Injac,
 Tina Malič, Katarina Saje, Tibor Mihelič Syed
 To številko uredila: Tina Malič
 Lektorica: Mateja Dermelj
 Oblikovanje: Mina Fina, Damjan Ilić, Ivian K. Mujezinović – Grupa Ee
 Fotografije z vaj: Miha Fras
 Tisk: Fotoprospekt, d. o. o.
 Naklada: 500 izvodov
 Cena: 2 €

19

20

I
S
S
N

2
2
3
2
-
2
O
1
9

MAČEK:
Se zdi mogoče komu nemogoče,
prit do gradu, če ostaneš brez kočice?
Vse je mogoče, če se le hoče,
pa če mrzlo je ali je vroče.
Na koncu dobro vedno zmaga
in ko drugo vse odpove in še volja ti omaga,
včasih kak maček pomaga.

Če čez drn in strn trn
sega do kolen kot grm,
nepreboden se prebit
uspe samo obut in zvit.

Zato mi daj sešit
usnjenih škornjev par
in ti bom pomagal,
da postaneš kralj.

Že če imaš samo copat,
ti trni ranijo podplat.
Kdor gre na vrat na nos v njih bos,
nima šanse, ni jim kos.

Zato mi daj sešit
usnjenih škornjev par
in ti bom pomagal,
da postaneš kralj.

Kdor ima od rojstva vse zastonj,
življenje liže kot bonbon.
A ko bonbon se raztopi,
tiči sred trnjevih poti.

Zato mi daj sešit
usnjenih škornjev par
in ti bom pomagal,
da postaneš kralj.

Samo če varen imaš podplat,
se ti poti ni treba bat.
Ko pa se pot konča, velja
le to, kar vsak v sebi ima.

Zato mi daj sešit
usnjenih škornjev par
in ti bom pomagal,
da postaneš kralj.

Andrej Rozman Roza: *Obuti maček*, 10. prizor: Zadnje dejanje